
TESLİM ABDAL’IN ŞİİRLERİNE DİNÎ REFERANSLAR, SİYASAL İLAHİYAT VE SİYASAL FELSEFE AÇISINDAN BAKIŞLAR

VIEWS TO TESLİM ABDAL'S POEMS IN TERMS OF RELIGIOUS REFERENCES, POLITICAL THEOLOGY AND POLITICAL PHILOSOPHY

Prof. Dr. İdiris DEMİREL

Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü
idemirel@agri.edu.tr
orcid.org/0000-0001-7011-2532

Dr. Öğr. Üyesi İsa AKALIN

Akdeniz Üniversitesi
İlahiyat Fakültesi
Hadis Anabilim Dalı
isaakalin@akdeniz.edu.tr
orcid.org/0000-0003-1421-3503

Atf Gösterme: DEMİREL, İdiris, AKALIN, İsa, “Teslim Abdal’ın Şiirlerine Dinî Referanslar, Siyasal İlahiyat Ve Siyasal Felsefe Açısından Bakışlar”, *Ağrı İslâmî İlimler Dergisi (AGİİD)*, Aralık 2020 (7), ss.1-32.

Geliş Tarihi:	Özet: Teslim Abdal, on yedinci yüzyılda Anadolu’da yaşamış bir şairdir/ozandır. Ahmet Yesevi’nin tasavvufi çizgisiyle irtibatlı bulunan Hacı Bektâş-ı Velî’nin Bektaşî dergâhları, bilhassa Türk İslam kültürü ve Türk halk edebiyatı için besleyici bir kaynak olmuştur. Tasavvufi halk şiiri özellikle Bektaşîlikle beraber büyük bir inkişaf yaşamıştır. Teslim Abdal da gelenek olarak Türk - İslam geleneği içindedir. Daha özeldede Alevî – Bektaşî tasavvuf çizgisinde yer alan önemli ozanlardan biridir.
7 Aralık 2020	
Kabul Tarihi:	Şairin, bir kısmı türkû formunda hâlâ söylenmekte olan ve zaman zaman ayetlere ve hadis-i şeriflere de zımnen göndermelerde bulunan kimi mısra, beyit ve kıtaları şöyledir:
14 Aralık 2020	
© 2020 AGİİD	“Gafil gezme şaşkın bir gün ölürsün
Tüm Hakları Saklıdır.	Dünya kadar malın olsa ne fayda”, “Gel ha gönül havalanma Engin ol gönül engin ol”, “Mürşidin var ise olursun insan Mürşidin yok ise kalırsın hayvan”, “Teslim Abdal söyler bu hikâyeti Nefsini bilmektir gücün gayreti Yirmi dokuz harf yedi ayeti Bilmeye insandan rehber isterler.” Şairin, bu şiirlerin yanısıra, ‘Bozuk düzen’, ‘Yıkılsın Yezid’in tahtı’, ‘Çıplak giydir, bir aç oyar’... Gibi ifadeleri de vardır. Bu söyleyişlerle, Türk - İslam siyaset düşüncesi de içinde bulunmak üzere belirli bir siyaset felsefesi dile

---

getirilmiş olur. Ozanın, insane yönelik tasvir ve nasihatlerle bir felsefi antropoloji inşa ettiği de belirtilmelidir.

Bu inceleme, bir edebiyat veya bir 'şiir tahlilleri' çalışması değildir. Mevzuya siyasal ilahiyat, siyaset felsefesi, hadisler ve tasavvuf açısından bakan bir çalışmadır. İncelemede, metodolojik açıdan niceliksel değil niteliksel bir yaklaşım benimsenmiştir. Belgesel araştırma yapılmıştır. Çalışma, ulaşılabilecek bulgular sayesinde, yeni disiplinler-arası çalışmaları teşvik edebildiği takdirde, kendi ortaya konulma amacına kavuşmuş sayılacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Teslim Abdal, Siyasal İlahiyat, Hadis, Tasavvuf, Siyasal Felsefe, Türk - İslam Düşüncesi*

Abstract: Teslim Abdal is a folkloric poet who lived in Anadolu in the 17th century. The dergahs of Haji Bektash Veli, who knew the sufi tradition of Ahmad Yasawi, have been efficient resources especially for the Turkic-Islamic culture and Turkish folk literature. The tasawwufi-folk poetry reached a peak, significantly with the influence of Baktashi order. And in terms of his heritage from the tradition, Teslim Abdal falls within the Turkic-Islamic tradition. Bu strictly speaking, he fall within the category of those poets who follow the Alawi-Bektashi order.

Some of the lines, couplets and quatrains of his poems, which are still sung in the form of folk songs, are as follows:

“Oh perplexed, Do not jaunt unwary, death will arrive some day,
Of what help the wealth is, even if you owned the world that day,”
“Oh my soul, do not let pride restrict you,
Be free of restriction, just be free”
“You become a human, all and only if you have a soul guide,
You can get no beyond of being a corpse, with no soul guide”
“It is Teslim Abdal, narrating the parable
Knowing one’s own soul is the telos of mind,
To attain the knowledge of the twenty-nine letters,
and the seven verses, a guide of soul can only help,”

Additionally, the poet has some idiomatic advices of wisdom and morality, such as “The worldly system of injustice”, “Let Yazid’s throne fall”, “Dress the poor up, feed the hungry”. By these poems and expressions, he voices a certain philosophy of society and politics, in which Turkic-Islamic political thought is also included. It must be stated that the poet also constructs a philosophical anthropology through his descriptions and advices concerning man.

This study is not a study that can be regarded as of literature or divinity. It is a study of political theology, philosophy of tasawwuf, and philosophy of society and politics. As the method, rather than the quantitative method, a qualitative one has been adopted. A research of documentation has been carried out. By means of its conclusions, this study will be regarded as much successful as it can inspire new studies in the field of the philosophy of society and politics, as well as the fields of philosophy of tasawwuf and Turkic-Islamic thought in general.

Keywords: *Teslim Abdal, Political Theology, Hadith, Tasawwuf, Philosophy of Politics, Turkic-Islamic Thought*

Giriş: Teslim Abdal'ın Hayatı Ve Şiir Dünyası

Teslim Abdal, doğum ve ölüm tarihleri, mutlak ya da kesin rakamlarla söylenememekle beraber, bin altı yüzlü yıllarda yaşamış olduğu bilinen bir şairdir/ozandır. Teslim Abdal'ın doğduğu yer, yaşadığı yerler ve kabrine / makamına dair kesin bilgiler tespit edilememiştir. Buna dair farklı değerlendirmeler bulunmaktadır: “Keşan'a bağlı Teslim Abdal köyünde. İkincisi Denizli dolaylarında, üçüncü türbesi ise, Çorum'un Teslim köyünde ve Elazığ'ın Baskil ilçesine bağlı Şeyh Hasan (Şih Hasan) köyü veya Tabanbükü köyü.”¹

Teslim Abdal'ın biyografisi yönüyle tereddüt oluşturan hususların en önemlilerinden biri aynı ad ve/veya mahlası taşıyan başka şairlerin de bulunuşudur. On yedinci yüzyılda bugünkü mülki taksimat itibarıyla Baskil'li olan Teslim Abdal'ın dışında Çorum'lu, Ankara'lı ve Denizli'li Teslim Abdal'lar da söz konusudur. Hal böyle olunca, ortaya, kimi şairlerin hangi Teslim Abdal'a ait olduğunun ister istemez karışması yahut tereddüt doğurması gibi bir tablo çıkabilmektedir. Ve fakat, farklı iller nedeniyle farklı Teslim Abdal'ların bulunduğunun düşünülmemesi gerektiği, mevzuu Teslim Abdal'ların aslında bir ve aynı kişi olabileceği yönünde de görüşler beyan edildiği zikredilmelidir.² Ayrıca, Yunus Emre'den Pir Sultan Abdal'a değin başka şairler için de bu tür tereddütlerin farklı yoğunluklarda ortaya çıktığı hatırlanabilir. Diğer yandan, anılan müphemiyet ve karışıklıklara karşın şairin/ozanın şiir kudretinden de, alenen atıflarla değilse bile zımnî göndermeler şeklinde Resul Aleyhisselam'ın hadislerine de yer açan bu şiirlerin muayyen bir tasavvufî Alevî – Bektaşî duyarlılığıyla kaleme alındığından da, derûnunda felsefî, toplumsal, siyasî içerimler taşıdığından da şüphe duyulamayacağı açık olsa gerektir.

Şeyh Hasan (Şih Hasan) veya şimdiki adıyla, Ahmet Yesevi'nin tasavvufî manada halifelerinden ‘Şeyh Ahmet Dede'nin, kutsal bir ziyaretgâh kabul edilen mezarına da ev sahipliği yapan bir köydür. Burada ayrıca, Pir-i Türkistan Hoca Ahmet Yesevi'nin başka başka Yesevî dervişlerinin kabirlerinin bulunduğu inanılmakta, bu kabirler de aynı şekilde birer ziyaretgâh olarak ziyaret edilmektedir. Köyde, ‘Teslim Abdal Mezarlığı’ adıyla bir mezarlık ve bu mezarlıkta da bir ‘Teslim Abdal Türbesi’ yer almaktadır. Teslim Abdal'ın hem kendisinin hem de oğlunun mezarı bu türbededir.³ Teslim Abdal için ilkin ve biraz da köyündeki bu ziyaretgâhlar sebebiyle Ahmet Yesevi'ye ve fakat asıl olarak akabinde Hacı Bektâş-ı Vefî'ye atıfta bulunulmalıdır. Ahmet Yesevi'nin tasavvufî çizgisiyle irtibatlı bulunan

¹ Konuyla ilgili değerlendirmeler için bkz: İsmail Özmen, Alevî - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 89.

²İbrahim Aslanoglu, Teslim Abdal, Ekin Yayınları, İstanbul, 2007, s. 9, 111- 113; İsmail Özmen, Alevî - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, 89.

³<http://baskil2020.firat.edu.tr/dosya/baskil.pdf> (Erişim: 09.03.2020).

ve Anadolu'ya, Horasan'dan (Nişabur'dan) hicret eden Hacı Bektâş-ı Velî'nin Bektaşî dergâh/tekke ve ocakları, bilhassa Türk - İslam kültürü ve Türk halk edebiyatı için, bir irfan yolu vasfıyla besleyici bir kaynak olma işlevini üstlenmiştir. Tabî bundan daha önce Hacı Bektâş-ı Velî'nin Anadolu'nun İslâmlaşmasındaki ve 'Türk'e yön ve hız verişindeki' rolünün de öneminin altının çizilmesi gerekir. Nitekim konu ile ilgili olarak şair ve düşünür Sezai Karakoç da şöyle demektedir:

“Mevlâna'nın aşk ve ışık kahramanlarının yanında ruh ve toplum fatihlerinin sebilini idare eden, Hacı Bektaş-ı Veli olmuştur. Hacı Bektaş-ı Veli, durmadan dinlenmeden, bir yandan Anadolu'nun İslâmlaşması, bir yandan da oluşan İslâmlığın capcanlı ve dipdiri olarak süregitmesi için çalışmış, her bakımdan erginleştirdiği müritlerini dört yöne uğurlamıştır. Giden her derviş gittiği yeri aydınlatmış, böylece aydınlık bir Anadolu doğmuştur... Hacı Bektaş erenleri, Anadolu'nun her kayasında bir ateş yakmış, 14. Yüzyılda, Anadolu, baştanbaşa, ruh meş'aleleriyle donanmış bir hale gelmiştir. Bu yüzyıl, bu erler sayesinde bir ruh şöleni yüzyılı olmuştur. Hacı Bektaş'tan sonra yüzyıl geçmeden, bu yolun yolcuları, Yeniçeri ocağının moral hocaları olmuş ve onun dua ve himmetiyle aksiyonunun en saf hali, Batiya bir akış halinde Türk'e yön ve hız vermiştir.”⁴

Tasavvufi halk şiiri, Hacı Bektâş-ı Velî'nin Anadolu'daki varlığını müteakiben hassaten Bektaşilikle beraber büyük bir yaygınlık ve hüsnükabul kazanmıştır. Teslim Abdal'ın da tevarüs edilen gelenek manasında Türk - İslam bütünlüğünün içinde konumlandığı, daha özelde ise bu Türk - İslam bütünlüğünün Alevî - Bektaşî tasavvuf çizgisinde yer alan önemli ozanlardan biri olduğu, onun gerek hayatı gerekse de şiir dünyası meyanında zikredilmelidir.

1. Teslim Abdal'ın Öncesinde Türk Şiiri, Halk İrfanı Ve Tasavvufa Dair

Türk milletinin, yerli (autochthon) ve sahih (authentic) varlığının adım adım oluşmasında hem de bu varlığın kalıcı şekilde geleceğe taşınmasında en fazla rol oynayan etmenler arasında tarihin derinliklerinden akıp gelen şiir, irfan ve tasavvuf geleneği de bulunmaktadır. Türk şiirini sevmeyip ona bağlanmadan Türkçe'yi sevip ona bağlanmak mümkün olmadığı gibi, Türkçe'yi sevmeyip ona bağlanmadan da Türk milletini ve Türkiye'yi severek ona bağlanmak mantıken mümkün değildir. Gazilik, ordu, ordu—millet olma gibi nitelikler, nasıl ki Türklüğün, 'beka' için mecbur kalındığında gösterilecek sert (hard)

⁴ Sezai Karakoç, Yunus Emre, Diriliş Yay. İst. 1989, s. 14 - 15; Coşan, M. Esad, Başmakaleler 1, Server İletişim, İst. 2007, s. 26, 173.

vasfıysa, şiir de aynı milli varlığın, kendisini besleyen, büyüten, süreklilikle yarınlara taşıyan yumuşak (soft) vasfıdır. Hal böyle olduğundan, Türk milli varlığı denildiğinde en başta Türk şairlerinin, ozanlarının, âşıklarının haklarını ‘teslim’ etmek gerekmektedir ki, hakkı ‘teslim’ edilecek şairler/ozanlar arasında hiç kuşkusuz Teslim Abdal da vardır. Onun şiiri, irfan boyutu dahil geniş manada tasavvufî bir yöne sahip olduğu için öncelikle ilgili kavramlara da bakmak gerekmektedir.

Tasavvuf, İslamiyetin temel ilkelerine dayanarak nefsi arıtıp ahlâkı güzelleştirerek dini yaşama ve Allah’a ulaşma ilmi, gönlünü Allah sevgisine bağlama iradesi, ‘bir ahlak ve nefsi terbiye ilmi’;⁵ yine merhum Türk felsefecilerinden Nurettin Topçu’nun sözleriyle, “dinî bir yaşayış”, “bir metafizik görüş”, “Kur’an’dan kalb ilmini çıkaran felsefe” gibi anlamları haizken, irfan kavramına sözlükler şu tür karşılıklar vermektedir: Eğitim ve öğretimle elde edilemeyen, gerçeği sezerek kavrama gücü; bilme, anlayış; dinî gerçek ve sırlar; kültür.⁶ İrfan, bilhassa tasavvufî zeminde kainatın sırlarını ilahî bir feyizle bilme kudreti manasına da gelmektedir.⁷ İrfaniyye kavramı ise münhasır felsefî bağlamında ‘bilinircilik’ (gnosticisme) akımına tekabül etmektedir.⁸ İslam dini, İslam tasavvufu ve tasavvuf kurumları ile alakalı çok geniş ve derinlikli tedailere sahip bulunan irfanın, bu topraklar için konuşulduğunda, Türk irfanının, gerek ortaya çıkış gerekse de dile geliş yollarından biri Teslim Abdal’ın da dâhil olduğu Türk halk edebiyatıdır. Tasavvufa yaslanan ve tasavvufu gümrahlaşan Türk halk edebiyatının diğer tür ve verimlerini misliyle aşan bir sevgi, saygı ve bağlılığa konu olan şiirler, âşıklar/ozanlar tarafından muayyen bir müzik eşliğinde okunup icra edildiklerinden dolayı Türk şiiri aynı zamanda Türk müziğine de kaynaklık etmiştir. Ayrıca belirtilen şiir ve müziklerin zaman zaman çok yüksek bir estetik seviyeye ulaştığı da sarahaten söylenmelidir.

Miladî - Hristiyanî takvimin zamanıyla, on birinci - on ikinci asırda yaşayan ve İslamî itikat, ahlak, terbiye/töre, bilgi, tasavvuf... İlkelerini geniş halk kitlelerine tebliğ, teklif ve telkin edip öğreten Pir-i Türkistan Hoca Ahmet Yesevî de bir şair idi. Onun tasavvufî manadaki halifeleri ve onların on üçüncü asırda yaşayan Hacı Bektâş-ı Velî gibi halifeleri de, Yesevî’nin, İslama içkin ahlakî ve tasavvufî öğreti, felsefe ve düşüncelerinden etkilenen gaziler, dervişler, alpler, ozanlar, büyük Türk muhacereti ile ‘Bu Ülke’ye geldiler ve aynı töre yahut geleneği Türkiye kıldıkları Anadolu topraklarında da sürdürdüler. Muhaceret, gazalar, farklı yerleşim mekânları, haçlı seferlerinin nizam bozucu neticeleri, devam ede gelen Moğol akınları yeni bir toplumsal, siyasî, iktisadî düzen/nizam arayışı ve bunalımlar arasında Ahi

⁵ M. Esad Coşan, Başmakaleler 1, Server İletişim, İstanbul 2007, s. 25.

⁶ Nurettin Topçu, İslâm Ve İnsan Mevlâna ve Tasavvuf, Dergâh Yayınları, İstanbul 1998, s. 125.

⁷ Ferit Devellioğlu, Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, Ankara 2002, s. 445, 1036

⁸ Süleyman Hayri Bolay, Felsefî Doktrinler Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara 1987, s. 103-105.

Evran, Mevlana, Hacı Bektaş Veli, Şeyh Edebali ve Yunus Emre gibi büyük mutasavvıf ve şairler yahut ozanlar da yetişmiştir. Bu şahsiyetler, aralarındaki üslup ve meşrep farklılığıyla birlikte İslam dinine, Resul aleyhisselam'a, tasavvufa, töreye bağlı yüksek karakterli insanlar idiler. Onların metafizik sahicilikleri ve sahihlikleri, münevverler tabakası üzerinde de, halk kitleleri üzerinde de büyük tesirler uyandırmıştır. Anılan ve diğer önemli sûfiler çağlarını aştılar ve onların yollarından da yüzlerce yıl başka başka mutasavvıf, tekke yahut ocak mensubu bağlılar, muhipler ve ozanlar yetiştiler.

Yukarılarda, şahsiyetleri ve eserleri tarihe kazınmış belli başlı isimler üzerinden sözü edilen irfanî, tasavvufî, felsefî, edebî... Süreklilik ve değişim diyalektiği aynı zamanda Türk – İslam kültürünü, düşüncesini ve giderek de varlığını peyderpey inşa edip billurlaştırmıştır. Başka bir söyleyişle ve tekraren, merkezinde şiir bulunan Türk halk edebiyatı ile bu edebiyatı çevreleyen Türk irfanı ve tasavvufu; Türkiye'nin sert – askerî değil ama yumuşak gücüdür. Türkiye'nin beşerî ve toplumsal birikimidir. Onlar, Türkiye'yi Türkiye kılan, Türkiye'ye kendi varlığını kazandıran en önemli dinamikler arasında en ön sıralarda yer almaktadırlar. Ayrıca, söz konusu edilen anlayış, düşünce, duygu, ülkü ve zevklerin; bir insan, hayat, dünya ve evren felsefesi anlamına geldiği bunun ise hem muayyen bir tasavvuf felsefesi ve insan anlayışı yahut felsefî antropoloji hem de yine muayyen bir siyaset felsefesi demek olduğu burada zikredilmelidir.

Şiire, şiirden yola çıkılarak ozan da denilen saz şairlerine yahut âşıklara ve dahi türkülere ilişkin olarak söylenenler ilk başlangıçta, hatta en başında Yunus Emre için geçerlidir. Yunus Emre, Anadolu'da, Osmanlı Devletinin kuruluşunun arifesinde Selçuklular, Moğol akınları ve Gaza beylikleri devrinde adına Türkçe denilen bir dilin teşekkülünde de, adına Türk denilen bir milletin teşekkülünde de, adına Türkiye denilen bir vatanın teşekkülünde de birinci dereceden teşkil edici rol oynamıştır. Onun bu tarihî rolü; görevi; misyonu, şiir ve dil üzerinden tahakkuk etmiştir. Yunus Emre, metafizik derinlikli şiirleriyle adım adım Türkçe'yi oluştururken, Türkçe konuşan insanlar vasfıyla Türklerin belirginleşmesinde de, Türkçe konuşan insanların vatani vasfıyla Türkiye'nin belirginleşmesinde de aynı birincil rolün sahibi olmuştur. Yunus Emre'nin açtığı yolda yürüyen diğer şairler de kendi münferit ve münhasır tarihî görevlerinin yanında, Yunus Emre'ninkini de devam ettiren bir misyon üstlenmişlerdir. Başka bir deyişle, has şairler sadece güzel sözler söylemekle, 'edebiyat yapmak'la, kafiyeli – hoş ifadeleri oluşturmakla, kitleleri cûşuhuruşa getirmekle... Yetinmemişlerdir. Onlar, başlangıçta bir milletin teşekkülünde, akabinde ise o milletin tarihi sürekliliğinin sağlanmasında hayatî bir rol oynamışlardır. İşte Teslim Abdal da bu önemli şairlerden biridir. O, kuşkusuz ki eleştirilecek

yönleri bulunmakla birlikte, şiirleri; nefesleri; ilahileri; türküleri ile hâli hazırda söz söylemeye ve içinde yaşadığı, bir parçası olduğu ülkesi ve milleti için misyonlar üstlenmeye hâlâ devam etmektedir.

2. Teslim Abdal'a Hadisler Ve Tasavvuf Açısından Bakışlar

Teslim Abdal, şiirleriyle ortaya İslamî bir duyarlılıkla, daha özelde hadisler ve tasavvufla irtibatlı bir insan varlığı, insan doğası anlayışı koymaktadır. Bu anlayış onun felsefi antropolojisidir. Felsefi antropoloji ile kastedilen, (antropo) sözcüğünün 'insan' anlamına, (loji) ekinin ise 'bilgi, bilim' anlamına geldiği düşünüldüğünde tam da belirli bir insan doğası, insan varlığı anlayışıdır. Bu anlayış aynı zamanda onun irfanî yönünü ve tasavvufî perspektifini de yansıtmaktadır. Teslim Abdal'ın aşağıda kısmen ya da tamamen aktarılan şiirleri onun sadece edebî zevk ve birikiminin değil ayrıca zihniyet dünyasının da göstergeleri arasında yer aldığı için üzerlerinde hasseten durulmaktadır.

Şair, aşağıdaki ilk dörtlüğünde Kur'an-ı Kerim'in baş tarafındaki, halk arasında bilinen adıyla 'Elham' yani Fatiha Suresi ile Bakara Suresi'ne telmihte bulunmaktadır:

Teslim Abdal eder Şems'in çırası

Errahmandır iki kaşın arası

Güzel Bismillah 'la Elham suresi

Elif lam mim inmiş hattın üstüne⁹

Şairin nezdinde insan tercihler yapabilen, seçme hürriyeti olan bir varlıktır. Bu tercih ve seçme doğrultusunda Teslim Abdal için seçilecek biricik doğru yol Müslümanlıktır. Hak ile Batılı böylece ayırdıktan daha sonraki tercih ve seçimler, adı üzerinde sonrasının işidir. Evvela, Yaratıcının yolundan gitmek, onun nebilerine/peygamberlerine ve emirlerine uygun hareket etmek, bunun için nefsinin gözden çıkarmak (terbiye etmek), ölümü ve ahireti düşünerek yüzünü Hak'tan yana çevirmek, hasılı iyi bir Müslüman olmak gerekmektedir:

“Okunan saladır, duyun

Müslümanlar Müslümanlar,

Allah'ın emrine uyun

Müslümanlar, Müslümanlar

Perhiz olun kötü söze,

Toprak dolar ela göze,

Hak rahmetler kıla size,

⁹ İsmail Özmen, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 89.

Müslümanlar, Müslümanlar”

*“Ferman Allah ’ındır emrini yaptık
Kul olduk peygamber izine gittik
Dünyanın bağına geldik seyrettik
Bir kement atacak dalı bulunmaz.*

*Teslim Abdal eder sen seni çağla
Örneğe ökünme var başın ağla
Özün alçağa indir kulluğa bağla
Yükseklikte merdan yolu bulunmaz.”*

*“Senin özün hakka uygun olursa
Hak sana uymaz mı ey ademoğlu
Kasteyleyip nefsi hemen kıymazsan
O sana kıymaz mı ey ademoğlu?*

*Tanrı özge yaratmış cemâlini¹⁰
Niçin hariç tutarsın kemâlini
Sağ hayrını yazar şer amelini¹¹
Deftere koymaz mı ey ademoğlu?*

*Eğer Hakk ’dan yad edersen özünü
Dünyada kara edersin yüzünü
Kati avazını gizli sözünü
Yaradan duymaz mı ey ademoğlu?¹²*

*Libası olmayan yanar ya üşür
İnanıp aklını başına devşir,
Bunca nebileri soyan mübaşir
Ya seni soymaz mı ey ademoğlu?*

*Teslim Abdal eder dinlen sözümü
Meyil verip Hakk ’a çevir yüzünü
Ölüm ahırında bir gün sizleri
Mat edip koymaz mı ey ademoğlu?”*

“Sen bu dağa gider olmuşsun çoktan,

¹⁰ Şair bu dizesinde Mü’min Suresi 40/64. Ayetteki ilahi buyruğa telmihte bulunmaktadır: “Size şekil vermiş, sonra şekillerinizi güzelleştirmiştir.”

¹¹ Şair bu dizesinde, İnfitâr Suresi 82/9-12. ayetlerde işaret buyrulan ve insanların yaptıkları iyilikleri kötülükleri yazan ve bu amaçla onları takip etmekle görevli bulunan “kirâmen kâtibîn” meleklerine telmihte bulunmaktadır.

¹² Şair bu dizelerinde “Göklerde ve yerde hiçbir şey Allah’a gizli kalmaz” anlamındaki Al-i İmran 3/5, İbrahim 14/38, Mü’min 40/16 ve A’la 87/7 ve benzeri ayetlere telmihte bulunmaktadır.

*Korkmaz mısın evliyanın attığı oktan
Müslümanım dersin batılı haktan
Müslümanlık mı olur, yalan söz ile.*

*Teslim Abdal senin haline acır
Daneyi samandan seçegör savur,
Batılı Hakdan seçmeyen işte odur gavur,
Ya niye seçmedin altı göz ile.”¹³*

Müslüman inancında, Yüce Allah, Kur’an-ı Kerim’in Taha Suresinin 130. ayetinde, sabah vakti güneş doğmadan kendisini tesbih edilmesini istediği için, seher vaktinin ibadetinin, duasının, niyazının çok faziletli/erdemli sayıldığı görülür.

Balım Sultan bu özel vakit için şöyle der:
“Sabahın vaktinde durup duaya
El kaldırıp yüzün çevir semaya
Yere yüzler sürüp yalvar Mevla’ya
Hayırlar fetholsun, şerler defolsun”

Teslim Abdal’ın şiiri ise şöyledir:
“Ol Habibullah’ın kelamı ile
Ağzlarımız açık ola sabahtan¹⁴
İnşallah kalmayız kesret gamıyla
Gönüller şadola güle sabahtan

*Teslim abdal eder bu harf seçiktir
Yar elinden yaralarım geciktir
Hayır hacet kapuları açıktır
Hızır yardımcımız ola sabahtan”¹⁵*

Teslim Abdal, bu dua, niyaz ve münacatlarının aynı zamanda bir irfan olduğunun ve bu irfanın, insanı, velev ki bin yıl bile yaşasa yine de diri tutmaya, genç tutmaya devam eden bir diriliş soluğu anlamına geldiğinin bilincindedir:

---

¹³ İsmail Özmen, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 116, 121, 128; İbrahim Aslanoğlu, Teslim Abdal, Ekin Yayınları, İstanbul, 2007, s. 18. “*Sen bu dağa gider olmuşsun çoktan*” diye başlayan dördlük, bu son kaynakta, Çorumlu Teslim Abdal’a ait olarak geçmektedir.

¹⁴ Şair bu dizelerinde, Hz. Peygamber’in (sav) sabah uyanınca okunmasını tavsiye ettiği dualara işaret ediyor. Konuyla ilgili dualar için bkz. Nevevi, el-Ezkar, ter. Mehmet Yaşar Kandemir, Tahlil Yayınları, İstanbul, 2020, C. 1, ss. 278-295, hadis no: 219-238.

¹⁵ Mahmut Bozçalı, Alevi Bektaşî Nefeslerinde Dini Muhteva, Horasan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 250 – 251.

*“Çağurdım aşka getirdim,
Gamin yüzünü yitirdim,
Gece irfanda oturdum,
Bin yaşadım gencim daha ”¹⁶*

İnsanın özü itibarıyla dinî bir varlık oluşu ve bu minval üzere de İslamiyet yolunu seçmesi gerektiği gerçeği ile bu gerçeğe uygun şekilde İslamî kurallara uyma lüzumu ya da düşüncesi, Teslim Abdal’dan önce bir başka Alevî -Bektâşî ozanda, Pir Sultan Abdal’da da söz konusu olmakta ve Pir Sultan şöyle demektedir:

*“Pir Sultan Abdal’ım ölürüm deme
Kıl beş vakit namazın kazaya koma
Bu dünyada kalırım deme
Pirin teneşirde özün sağdadır*

*Evliyalar, enbiyalar görüşür
Müezzinler Allah Allah çağrışır
Gökte aziz melekler seyrüşür
Doğu seher vakti kalk hacet dile*

*Allah’ım cömertsin, ganisin
Halil gelsin hülle don biçilsin
Rabbin uyumazken sen ne uyursun
Doğdu seher vakti kalk hacet dile.”¹⁷*

Teslim Abdal’ın, kendisini şiir ile dışa vuran İslâm anlayışının da, insan anlayışının da en iyi kavranma ‘yol’larından biri de Hacı Bektâş-ı Velî’ye başvurmadır. Hacı Bektâş-ı Velî, ‘Makâlât-ı Hacı Bektâş-ı Velî’ adlı eserinde, kendi tasavvuf felsefesi doğrultusunda ‘Dört (4) Kapı’ ve her bir kapının içinde onar (10’ar) makam bulunmak üzere toplamda ‘Kırk (40) Makam’ bulunduğu söz eder. Bu kapılar aşağıdaki gibidir:

1. Şeriat Kapısı
2. Tarikat Kapısı
3. Marifet Kapısı
4. Hakikat Kapısı

Kapıların açılmasıyla vasıl olunabilen makamlar, her kapının kendi gereklilikleridir. Bunlar, İslamî itikat, ahlak/töre ve faziletlerdir/erdemlerdir. ‘Dört Kapı’ ve ‘Kırk Makam’

¹⁶ İsmail Özmen, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 122.

¹⁷ Mahmut Bozçalı, Alevi Bektaşî Nefeslerinde Dini Muhteva, Horasan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 151.

konusuna eski, yeni bir çok mutasavvıf şair değinmiştir.¹⁸ Pir-i Türkistan Hoca Ahmet Yesevî de bu konuda şöyle demektedir:

*“Geçti ömrüm şeriata yetemedim,
Şeriatsız tarikata geçemedim,
Hakikatsiz marifete batamadım,
Sarp yoldur pirsiz nasıl geçer dostlar.”*

Hacı Bektaş Velî’den çok etkilenen Yunus Emre bu kapı ve makamları şöyle dile getirir:

*“Evvel kapu şeriat, emr ü nehyi bildürür.
Yuya günahlarını, her bir Kur’an hecesi.
İkincisi tarikat, kulluğa bil bağlaya,
Yolu toğru varanı, yarlıgaya hocası.
Üçüncüsü ma’rifet, cân gönül gözün açar,
Bak ma’ni sarâyına, arşa değin yücesi
Dördüncüsü hakikat, ere ekük bakmaya,
Bayram ola gündizi, Kadîr ola gicesi.”*

Hacı Bektaş Velî’ye göre, misalen, şeriatın ilk makamı iman etmektir. “Allah’a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, kadere, hayır ve şerrin Allah’tan olduğuna inanmaktır.”¹⁹ Bu çerçevede, Yunus Emre’nin de şiirlerinde yer verdiği belirtilen ‘Dört Kapı’ ve ‘Kırk Makam’, Teslim Abdal için de söz konusudur. Bu durum Teslim Abdal’ın hem kendi özelinde insana bakışını, insanın nasıl bir varlık olduğu ve olması gerektiği yönündeki felsefî antropolojisini hem de onu kapsar şekilde İslâmî tasavvufî – irfanî bağlılık ve duyarlılığını yansıtmaktadır.

*“Teslim Abdal daim yüksek uçar mı
Erenlere teslim olan kaçır mı
Dört kapudan kırk makamdan geçer mi
Bir olup birliğe yeten ağlar mı”*

*Gerçek erenlerin emsali yoktur.
Bilirim dört kapı kırk makam haktır.
Ehli olanlara iragbet yoktur,*

---

¹⁸ Tasavvuf literatüründe, “Hal - Makam” konusu içinde ele alınmış olan ‘Dört Kapı’ ve ‘Kırk Makam’ ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Mustafa Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, Dergah Yayınları, İstanbul, 1990, ss. 126-133; Mustafa Kara, “Tasavvuf Kitâbiyatında Makamların Sayılarla Tasnifi ve Usûlü Aşere Geleneği”, Fikir ve Sanatta Hareket, S. 173-174, İstanbul 1980, ss. 10-14; Süleyman Uludağ, “Makam”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi DİA, C. 27, ss. 409-410, TDV Yayınları, İstanbul, 2003.

¹⁹ Hacı Bektâş-ı Velî, Makâlât-ı Hacı Bektâş-ı Velî, (Haz: Prof. Dr. Mahmud Es’ad Coşan), Server İletişim, İst. anbul, 2019, s. 15 – 23; Mahmut Bozçalı, Alevi Bektaşî Nefeslerinde Dini Muhteva, Horasan Yay. İst. 2006, s. 22 – 28.

Rağbet karı ile şeytana kaldı.

*Düşerler peşine kıl ile kaim,
Varamazlar yanına ehli kamilin,
Mahlukun ettiği enfu cedalin,
Cümlesi bir ulu divana kaldı.²⁰*

Teslim Abdal, bir şiirinde ayrıca, ‘Dört Kapı’ ve ‘Kırk Makam’ denildiğinde, kronolojik manada Hacı Bektâş-ı Velî’den de önce gelen Pir-i Türkistan Ahmet Yesevî’yi de zikretmeden geçmemektedir:

*“Hoca Ahmedî Yesevi’ye onun adı
Kıldığımız imamların feryadı
Ali nesli Celal Abbas evladı
Ziyaret olalım Sarı Sultana”²¹*

‘Teslim Abdal kimdir?’ sorusuna şairin kendisi, ‘erenlere teslim olan’ diye cevap vermekte, istikametinin ‘Dört Kapı’, ‘Kırk Makam’ istikameti olduğunu söylemektedir. O, sözü, ‘Dört Kapıya’ getirdiği gibi ‘Makam’lara da getirir ve misalen ‘nisbet’ten; yahut kendini başka birine kıyaslayarak onu çekememezlikten ya da ona haset etmekten uzak durulması gerektiğini söyler. Bidayette bir melek olan Azazil (İblis)’i yoldan çıkarmanın da haset/çekememe anlamında ‘nisbet’ olduğunu belirtir: “Azazili dinden eden nisbettir.”²² Teslim Abdal’ın, makamlar sadedinde *hasetin* dışında başka başka müspet ve menfi temalara da yer verdiği görülür:

*“Adem oğlu kafir olur
Ahreti yok sanma ile”²³*

*“Kamilin süreği her dem adalet
Cahilin sohbeti sonu nedâmet
Cennete girmez hulku adavet
Gerek seyit olsun gerek meşayih”*

*“Dilimde Kelimeyi Şehadet
Göksümde Kurânı hikmet”*

²⁰İbrahim Aslanoğlu, Teslim Abdal, Ekin Yayınları, İstanbul, 2007, s. 120; İsmail Özmen, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 96, 126; Aslanoğlu’nun çalışmasında, ilgili şiirin, Çorumlu Teslim Abdal’a atfedildiği belirtilmelidir.

²¹İbrahim Aslanoğlu, Teslim Abdal, Ekin Yayınları, İstanbul, 2007, S. 114; İsmail Özmen, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 105.

²²İsmail Özmen, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 96.

²³ Şair, bu dizelerinde âhireti inkâr edenin Allah’ı da inkâr durumuna düşeceğini ifade ederek; Ra’d Suresi 13/5. ve Nisâ Suresi 4/38. ayetlere telmihte bulunmaktadır.

“Geçer olamazsan umman boylama

Nefsine uyup da yalan söyleme

Ellerin aybını taan eyleme²⁴

Sana derim sana senden hazer ol”

“Dünyaya meylini vermeden sakın”

“Haramı terkedip doğruya gelin”²⁵

İslamî literatürde “gaybet de denilen gıybet, ‘meydanda olmama ve kaybolma’nın dışında, asıl olarak, ‘aleyhinde bulunma, arkasından söyleme, çekiştirme, dedikodu yapma, insanın arkasından, kendisinin bulunmadığı bir yerde kusurlarını başkalarına söyleme’ gibi anlamlara gelmektedir. Kur’ân-ı Kerim’e göre gıybet etmek “ölü eti yemek” gibidir.²⁶ Bunun için Teslim Abdal da şöyle der:

“Kabil değil adem eti yemesi,

Mevlam bize izin verdi ye düyü

Ya n’olur Hak için olan emekler

Dinlen görün devletliler ne deyü.”²⁷

Teslim Abdal, bir Alevî – Bektâşî şair olarak kendini Hz. Ali’ye ve onun soyundan olan diğer imamlara, topluca ‘On İki İmam’a bağlar. Hz. Ali ve onun reisi olduğu Ehl-i Beyt topluluğu, Resul Aleyhisselâm’ın kızı ve Hz. Ali’nin eşi olan Hz. Fatma, onların oğulları olan Hasan ve Hüseyin, İslam Peygamberinin nezaretinde, gelecek nesillerdeki Müslümanlar için de örnek alınabilecek bir hayat yaşamışlardır. On iki İmam, Hz. Ali’nin kendisinden başlayarak, Resul Aleyhisselâm’ın nesebinden olup, ilim, takva, ahlâk, şecaat ve soy bakımından yaşadıkları zamanlardaki insanların önde gelenleri arasında bulunan yüksek şahsiyet sahibi on iki zattan müteşekkil topluluktur. On ikinci İmam, ahir zamanda ortaya çıkıp dünyayı adaletle dolduracağı düşünülen Mehdî olarak tanınır. Şairlerin ‘Düvaz İmam’ olarak andıkları şahıslar da bu on iki imamdır.

Hz. Muhammed ile Hz. Ali ve onun oğulları, dolayısıyla da Hz. Muhammed’in torunları Hasan ve Hüseyin için, Teslim Abdal’dan önce Yunus Emre şöyle der:

“Tanrı Arslanı Ali sağında Muhammed’ün

Hasan-ıla Hüseyin solunda Muhammed’ün,

²⁴ Şair, bu dizisinde ayıpları kusurları araştırmamak ve onları örtmekle ilgili aşağıdaki ve benzeri hadis-i şeriflere telmihte bulunmaktadır: “Din kardeşini bir suçundan dolayı ayıplayan kimse, o suçu (günahı) kendisi de işlemedikçe ölmez” (Tirmizî, Kıyâme, 53); “Kim bir müslümanın ayıbını dilerse Allah da kıyamet gününde onun ayıbını örter” (Ebû Dâvud, Edeb, 3).

²⁵ İsmail Özmen, Alevi - Bektâşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 103, 106, 107, 109, 129.

²⁶ Hucurat Suresi 49/12. Ayet.

²⁷ Mahmut Bozçalı, Alevi Bektâşî Nefeslerinde Dini Muhteva, Horasan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 226.

*Hasan'dur cismüm içre nûr-ı imân
Hüseyn-i sâhibü'-irfan benümdür.”²⁸*

Hacı Bektâş-ı Velî'ye ve Hz. Ali ile ehli beyte ve on iki imama olan sevgi, saygı, bağlılık, Teslim Abdal'da da dile gelir:

*“Teslim Abdal niyazım var uluya
Emanatım Hacı Bektaş Veliye
Mürvet edem şahi merdan Aliye
Dağda belde gözlüyesin Kanberi”*

“Şehirim habibdir şarım Alidir.”²⁹

*“Düvaz imam söyleyince
Kulak verip dinlemeli,”*

*“Dilimde, ezberimde, virdim
On iki imam, Ali Ali”*

*“Mekânım balçıktır üstadım Ali
Muhammed nesline demişim beli
Çekerim gayreti sürerim yolu
Ben haktan korkarım el bana neyle”*

*“Mürvetim var Hak Muhammed Ali'ye
Daha sizden gayrı kimim var benim?
Hızır ile Hacı Bektaş Veli'ye
Daha sizden gayrı kimim var benim?”³⁰*

Şairin ayrıca Alevîlik anlayışının, yol olarak Hz. Ali'nin yolundan gitmekle sınırlı kalmayıp, ilk dört halifenin ilk üçü konumundaki Hz. Ebubekir, Hz. Ömer ve Hz. Osman'a karşı fundamental ve radikal ölçüde karşı olmayı da içerdiği görülür. Bu yöndeki bakış, aşağıdaki biçimde ifade edilmektedir:

*“Ömer Osman Sıddik kulu naroldu
Ana tabi olanlar da haroldu
Ruz-ı mahşerde yüzü kara oldu
Ehl-i Beyt'e iman eyle gel münkir”³¹*

²⁸ Mahmut Bozçalı, Alevi Bektaşî Nefeslerinde Dini Muhteva, Horasan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 167, 169.

²⁹ Şair, bu son dizesinde, 'Ben ilmin şehriyim, Ali de onun kapısıdır' hadisini (Hakim, el-Müstedrek, 3/126) hatırlatmaktadır.

³⁰ Mahmut Bozçalı, Alevi Bektaşî Nefeslerinde Dini Muhteva, Horasan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 181; . İsmail Özmen, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 95, 99, 110, 121, 126; İbrahim Aslanoğlu, Teslim Abdal, Ekin Yayınları, İstanbul, 2007, s. 119.

Teslim Abdal'ın, Resul Aleyhisselâm'ın en yakın arkadaşları olarak bilinen ilk dört halifenin ilk üçünü olumsuz ve hasmane şekilde andığı yerde, aynı yüzyılın bir başka Alevî - Bektaşî şairi Benli Ali, “din uğruna, Ebu Bekir, Ömer, Osman, Şah-ı Yezdan (Hz. Ali) aşkına, Medine’de yatan Hz. Muhammed aşkına ölürüm” diyerek, diğer üç halifeyi de müspet şekilde anmaktadır:

*“Ölürüm din uğruna din ü iman aşkına,
Ebu Bekir, Ömer, Osman, Şah-ı Yezdan aşkına
Ol Medine’de yatan Ulu Sultan aşkına”³²*

Benli Ali, aynı zamanda çar—yar (Hz. Ebubekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali)’in adını da anarak kafirlerle cihad ediyor, gaza yapıyor ve ‘On iki imam’ olarak bilinen ulu zatları da zikrediyor:

*“Çaryarlar, on iki imam Musa-i Kazım Rıza,
Olalar yardımcı sana ol Aliyyi’l Murtaza,
Çekü İslâm askerini kafire eyle ceza,
Padişahım Han Muhammed şimdi Rüstem Kahraman”³³*

Yukarıda ayrıca şairin, bir mısraında Hacı Bektâş-ı Velî’ye ismen andığı görülür. Ki, bu durum ona özgü değildir. Büyük veliyi ondan önce misalen Pir Sultan Abdal da anar:

*“Pir Sultan’ım gerçek veli
Erenlerden çekmez eli
On iki imamın yolu
Hünkar Hacı Bektaş Velî”*

Yunus Emre’nin ise Hacı Bektaş-ı Veli dervişlerini selamladığı görülür:

*“Seydi Balım ilinden
Şeker damlar dilinden
Dost bahçesi yolundan
Eve dervişler geldi”³⁴*

---

³¹ İsmail Özmen, Alevî - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 96.

³² Mahmut Bozçalı, Alevî Bektaşî Nefeslerinde Dini Muhteva, Horasan Horasan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 131.

³³ Mahmut Bozçalı, Alevî Bektaşî Nefeslerinde Dini Muhteva, Horasan Horasan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 265. Ek olarak, Benli Ali’nin şiirinde geçen ‘Rüstem’in de, Kanuni Sultan Süleyman’ın ikinci veziri olduğu, aynı yerde belirtilmektedir.

³⁴ Mahmut Bozçalı, Alevî Bektaşî Nefeslerinde Dini Muhteva, Horasan Horasan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 193; Sezai Karakoç, Yunus Emre, Diriliş Yay. İst. 1989, s. 20; Yunus Emre, Şiir ve Divanı, Mutlu Yayınları, İstanbul, ts., s. 210.

Teslim Abdal'ın tasavvufî anlayışında, *yolun*, kendi başına gidilebilecek, 'kitabî' olarak da yahut 'teorik' tarzda da kat edilecek bir 'yol' olmadığı söylenmelidir. Mutlaka, doğru yolu gösterici; 'irşad edici' bir mürşide ihtiyaç vardır. Bir musahip bulmak, bir rehber edinmek ve bir mürşide bağlanmak ve nefsini, o mürşidin irşadıyla ıslah edip benlik davasından uzaklaşmak gerekir. O insanın; 'can'ın mutlaka ki kendisinin ortaya 'Hak kapısını açmak' yönünde bir niyet ve irade koyması, seçimlerini de buna göre yapması beklenir. Şair bu minval üzere olan duygu ve düşüncelerini aşağıdaki şekilde dile getirmektedir:

*“İhlas tutup Hak kapısın açmazsa
Şu dünyanın lezzetinden geçmezse
Yahşiyi yamanı bunda seçmezse
Kovarlar o canı cemden ho deyü”*

*“Yetişip mürşidin eteğin tutup
Özünden benliği ayıran ağlar mı”*

*“Mürşidin var ise olursun insan
Mürşidin yok ise kalırsın hayvan³⁵
Arasat gününde kurulur mizan
Açılan mizandan rehber isterler”*

*“Teslim Abdal söyler bu hikâyeti
Nefsin bilmektir gücün gayreti
Yirmi dokuz huruf yedi ayeti
Bilmeye insandan rehber isterler”*

“Nefsini dinleyen murdar”

*“Musahipsiz yedi adım varılmaz
İrfan olmayınca ağu yudulmaz”³⁶*

Teslim Abdal'ın mürşitsiz kalmayı, 'hayvan'lıktan kurtulup 'insan olamama' ile bir gördüğü yerde, onun daha öncesinde Yunus Emre'nin de benzeri bir ilgi kurduğu ve şöyle dediği görülmektedir:

*“Aşksızlara verme öğüt
Öğüdünden alır değil
Aşksız insan hayvan olur*

³⁵ Mürşidin gerekliliğine dair “*Şeyhi olmayanın şeyhi şeytandır*” sözü tasavvufî muhitlerde şeyhe bağlanmanın zaruretine işaret etmektedir.” Bkz: Mustafa Kara, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, Dergah Yayınları, İstanbul, 1990, s. 226.

³⁶İsmail Özmen, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 95 – 99, 102.

Hayvan öğüt bilir değil”

Teslim Abdal, tasavvuf literatüründe “bezm-i elest”³⁷ olarak da ifade edilen ve Kur’an-ı Kerim’de A’raf Suresi 7/172. ayette³⁸ anlatılan ilahi buyruğa şu dizeleriyle telmihte bulunmaktadır:

Ta ezelden yarin yüzüne bakıp

Cemali didarı gören ağlar mı

Yetişip mürşidin eteğin tutup

*Özünden benliği ayran ağlar mı*³⁹

Teslim Abdal, ayrıca, insanın doğası itibarıyla ayırt edici karakteristiklerinden birinin de akıl olduğunun ayırdındadır ve yine ‘hayvan’lık ile ilgi kurarak şöyle der:

“Hayvanın yaylımı yatağı büktür

*İnsan isen akıl yar senin ile”*⁴⁰

Diğer yandan Alevî – Bektâşî tasavvuf felsefesi doğrultusunda inananları irşatla mükellef olanlar ‘Pir’ ve ‘Dedeler’in kendilerinin de ‘Dört Kapı – Kırk Makam’ remziyle dile getirilen İslamî gerekliliklere uymalarının beklendiği, aksi durumlar için şairin çok sert eleştiriler getirdiği belirtilmelidir:

“İnanın Allah'a, var olasınız,

Töbe edin tanrıya kul olasınız,

Pir diye piçlerden ne alasınız,

Ötesi yok onlar itten kötüdür.

Secdeye çıkmıştır şimdi kabalar,

Üstiüne yalvarsan döner çabalar,

Talibine kasteleyen dedeler,

*inanmayın o cehennem itidir.”*⁴¹

³⁷ “Bezm-i elest” ile ilgili detaylı bilgi için bkz: Yusuf Şevki Yavuz, “Bezm-i Elest”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi DİA, C. 6, s. 108, TDV Yayınları, İstanbul, 1996.

³⁸ “Bir de Rabbin, Âdemoğullarından, bellerindeki zürriyetlerini alıp da onları kendi nefislerine şahit tutarak: Ben sizin Rabbiniz değil miyim?” dediği vakit, "pekâlâ Rabbimizsin, şahidiz" dediler. (Bunu) kıyamet günü "Bizim bundan haberimiz yoktu." demeyesiniz diye (yapmıştık).” (A’raf Suresi 7/172).

³⁹ İsmail Özmen, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 95.

⁴⁰ Yunus Emre, Şiir ve Divanı, Mutlu Yay. İst. (tarihsiz), s. 149; İsmail Özmen, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 132; İbrahim Aslanoğlu, Teslim Abdal, Ekin Yayınları, İstanbul, 2007, s. 16; Son kaynakta ilgili mısra “ Hayvanın yaylımı yatağı yuğdur / İnsan ise akıl yâr seninle” şeklinde geçmekte ve Baskil’li Teslim Abdal’a değil, Çorumlu Teslim Abdal’a atfedilmektedir.

⁴¹ İsmail Özmen, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 123.

Şairin, kendisini de dahil ederek, “nefsini dinleyen murdar”değişine yer verişini de kuşkusuz yine ‘özünden benliği ayıran ağlar mı’ sözleriyle irtibatlı olup, aynı şekilde benlik yahut nefse değil mürşide kulak verilmesi yönündeki düşünceleri dile getirmekte, buradaki ön varsayım ise insanın eksikliğini, ancak ilahî ışık; aydınlatma; irşad altında daha yetkin; kâmil; ‘insan-ı kâmil’ konumundaki bir başka insanın rehberliğinde giderebileceği, bu ‘yol’un da ‘silsile-i merâtib’ şeklinde başlangıca; Resul Aleyhisselâm’a değin geriye gittiğidir.

Ölüm, bu dünyadaki canlılığın sonlanması yaşamın bitmesi demektir. Kur’an-ı Kerim’de “Allah’ın izni olmadan hiçbir kişi ölmez”, “İnsanoğlunun ölümden kurtuluşu yoktur. Ölüm onu her halükarda bulur.” Buyurulmakta ve sadece Müslüman olarak ölmemiz emredilmektedir.⁴² Ölüm, ölüm meleğini de hatırlatır. Bu çerçevede Pir Sultan Abdal şöyle der:

*“Kurtulmazsın Azrail’in elinden
Bir gün olur çıkarırlar evinden
Allah’ın ismini koyma dilinden
Dünya kadar pulun olsa ne fayda”⁴³*

Dünya ve ölüm, dünyanın dolayısıyla da insanın ölümlü bir varlık oluşu gerçeği, Teslim Abdal’ın da atfî nazarda bulunduğu bir hakikattir ve Pir Sultan Abdal’a benzer biçimde o da da, ölümü, ölüm meleğini anarak ölüme hazırlıklı olmak gerektiğini söyler:

*“İşte geldim işte gittim
Yaz çiçeği gibi bittim
Şu dünyada ne iş ettim
Ömürcüğüm geldi geçti*

*Çağırıldılar imam geldi
Her biri bir işe yeldi
Azrail pençesin saldı
Can kafesten uçtu gitti*

*İşte geldi yuyucular,
Tenime su koyucular,
Kefenim elinde hoca
Kefenciğim biçti gitti*

⁴² Kur’an, Al-i İmran, 145, Nisa, 78, Bakara 132

⁴³ Mahmut Bozçalı, Alevi Bektaşî Nefeslerinde Dini Muhteva, Horasan Horasan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 129; Bir başka kaynakta bu dörtlük farklı bir şekilde ve Çorumlu Teslim Abdal’a ait olarak şöyle geçmektedir: “Bir gün seni iletirler evinden / Hakk’ın kelamını kesme dilinden / Kurtulmazsın Azrail’in elinden / Türlü türlü yolun olsa ne fayda” Bkz; İbrahim Aslanoğlu, Teslim Abdal, Ekin Yayınları, İstanbul, 2007, s. 14.

*Ayırdılar ilimizden
İp attılar belimizden
Pek tuttular kolumuzdan
Can cesetten uçtu gitti*

*İlettiler mezarıma
Sığındın Gani Kerime
Toprak attılar serime
Gözüm yaştı taşıtı gitti*

*İmam telkine başladı
Bir sevapçık iş işledi
Komşular bizi boşladı
Geri dönüp kaçtı gitti⁴⁴*

*Kabrime bir melek geldi
Bana bir sualcik sordu
Hışmedip bir topuz urdu
Tebdilciğim şaştı gitti*

*Teslim Abdal oldum tamam
İşte geldi ahır zaman
Yardımcımız on iki imam
Ten türab karıştı gitti”*

*“Cellat gelir alıcıdır canını
Harap eder yağmalar dükkanını
Çevirip cin ile çere yanını
Girip tünediğin hanler hazer ol.”*

*“Gafil durma şaşkın bir gün ölürsün⁴⁵
Dünya sana baki değil ne fayda
Ettiğin işlere pişman olursun
Pişmanlığın ele girmez ne fayda*

*Bir gün seni, iletirler evinden
Hakkın kelâmını kesme dilinden*

---

⁴⁴ Şairin bu dizeleri ve hemen sonrasındaki dörtlükleri kabir hayatının başlangıcı ile ölmüş veya ölmek üzere olanlara kelime-i tevhidin telkin edilmesine dair hadisleri hatırlatmaktadır. Konuyla ilgili hadisler için bkz: Buhârî, Kitabü'l-Cenaiz, 87, 126, 128, 140; Buhari, Kitabü't-Tefsirü'l-Kur'an , 14/2; Ebu Davud, Kitabü'l-Cenaiz, 69; Ahmed b. Hanbel, Müsned. 2/16-113-123.

⁴⁵ Şair bu dizesinde A'raf Suresi 7/205. ayetteki “gafillerden olma” ilahi uyarısına telmihte bulunmaktadır.

Kurtulamazsın Azrail elinden

*Türlü türlü yolun olsa ne fayda*⁴⁶

Yukarıdaki şiirinde şair, dünyayı bugün var olup, yarın olmayacak bir mekân şeklinde tasvir etmektedir. Başka bir söyleyişle insan ölümlü bir varlıktır ve aynı zamanda öleceğini bilen bir varlıktır. Filozof Martin Heidegger, bu duruma ‘ölüme—doğru—varlık demektir. Bu durum, insanın ayırt edici karakteristiklerindedir ve Teslim Abdal tarafından da öyle resmedilmektedir. Dünya baki değildir. Baki olmadığı için de kendinde bir baki faydası söz konusu değildir. Azrail ölüm meleğidir ve ondan kurtuluş yoktur. Bu geçici konaklamada, Azrail gelmeden yapılacak en iyi iş ‘ölüme hazırlıktır.’ Ölüme hazırlık içinde ‘hakkın kelamını, dilinden kesmemek’ başka bir söyleyişle Hakk’ın kelamına sarılmak gerekmektedir. ‘Türlü türlü yolun olsa ne fayda’ denilerek tasvir edilen geriye kalan diğer alternatifler birer çıkmaz yol sayılmaktadır. Burada, sistematik felsefenin en başında Platon (Eflatun, Plato, Πλάτων, MÖ. 427 - 347)’un da felsefeyi ‘ölüme hazırlık’ olarak gördüğü hatırlanmalıdır. Aynı ölüm teması üzerinden Teslim Abdal, ‘ölmeden önce ölmek’ gerektiğinin yani, ‘nefsini öldürmek’ gerektiğinin de bilincindedir:

“Teslim Abdal güçtür nefsin öldürmek,

Erlik midir, koymadığın kaldırmak,

Zamane halkına hakkı bildirmek,

Mehdi gibi adil bir cana kaldı.”

Teslim Abdal eder ahdim bütündür,

Aslımı sorarsan Ali zatındır,

Can vermek çok kolay ölmek atımdır,

*Can bu cesettyken bir yol ölsene*⁴⁷

Teslim Abdal’daki ‘ölmeden önce ölmek’ yahut da ‘nefsini öldürmek’ meselesi, daha öncesinde diğer şairlerde de misalen Yunus Emre’de de yer almaktadır:

“Tanla turup başun kaldur,

Ellerüni suya daldur,

Hem şeytanın boynunu ur,

*Hem nefsi dahi ölse gerek.”*⁴⁸

⁴⁶Mahmut Bozçalı, Alevi Bektaşî Nefeslerinde Dini Muhteva, Horasan Horasan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 128; İsmail Özmen, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 94, 130.

⁴⁷ Şairin bu dörtlükteki son dizesi, özellikle tasavvuf kitaplarında hadis olarak aktarılan gelen ölümle ilgili ‘mütû kable en temütû’ sözünü hatırlatmaktadır. ‘Mütû kable en temütû’ sözünün hadis diye uydurulmuş bir söz (“mevzu hadis”) olduğuyla ilgili tartışmalar için bkz: Ali el-Kari, el-Esrarü’l-Merfua, tahkik: M. Lutfi es-Sabbag, el-Mektebü’l-İslami, Beyrut, 1406/1986, s. 348, no: 539.

Teslim Abdal, kaza ve kadere olan inancını da dile getirir:

*“Güvenme tedbire takdiri gözle
Kişi sunma ile paydan alamaz.”*

“Güvenme tedbire takdiri gözle” ibaresinin, Kur’an-ı Kerim’in Bakara Suresi 2/117. ayette geçen “O, ‘ol’ der ve her şey olur ilahi buyruğuna telmihen ifade edildiği açıktır. Zira burada da yaratıcı “takdir” etmektedir. Yanısıra, filozof Martin Heidegger, “Varlık ve Düşünme” adlı eserinde, “Düşünmek ne anlama gelir? “İnsan düşünür, Tanrı hükmeder” deriz.” Diyerek, benzeri bir bakış açısının hususen kendi felsefesi, umumen Alman kültürü, felsefesi ve tefekkür dünyası için de cari olduğunu beyan etmektedir. Heidegger’deki, ‘Der Mensch denkt und Gott lenkt’ aktarımının, yazar – mütercim A. Aydoğan, ‘Takdirle yazılan tedbirle bozulmaz’ şeklinde çevrilebileceğini de belirtmektedir.⁴⁹

Şair, aşağıdaki dörtlükte geçen “Münkir cehennem direği” dizesiyle, Cin Suresi 72/15. ayete “*Ama yoldan çıkanlar, işte onlar cehenneme odun olmuşlardır*” telmihte bulunmaktadır:

*Süren erenler süreği
Süregelmiş süre gider
Münkir cehennem direği
Dura gelmiş, dura gider⁵⁰*

‘O’nun ‘takdirini gözleme’ veya Kaza ve Kadere inanma yahut iman etme gerekliliğinin Teslim Abdal’dan önce Pir Sultan Abdal’da ve Pir Sultan Abdal’dan da önce Yunus Emre’de de yine şiir formu içinde dile geldiği görülür:

*“Pir Sultan Abdal der girdik bir yola,
Dost odur ki dostun yolunda ola,
Tebdir üstüne takdir havale,
Kulun kendi dediği olmaz dahi ne.”*

*“Yunus Emre aydur eyle niyazı
Bozulmaz Mevla’nın yazdığı yazı
Eğnine biçerler şu kefen bezi
Giyeceğin hiç fikrine düşmez.”⁵¹*

⁴⁸ Mahmut Bozçalı, Alevi Bektaşî Nefeslerinde Dini Muhteva, Horasan Horasan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 152; İsmail Özmen, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s.126, 127.

⁴⁹ Martin Heidegger, Varlık ve Düşünme, Çev. Ve Yay. Haz. Ahmet Aydoğan, Say Yayınları, İstanbul, 2008, s. 243.

⁵⁰ İsmail Özmen, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 94.

Şair aşağıdaki dizelerinde tövbeyle ilgili “Rabbimize tevbe edin” anlamındaki Bakara Suresi 2/54; Hud Suresi 11/3, 52, 61, 90; Nur Suresi 24/31 ve Tahrim Suresi 66/8. âyetleri hatırlatmaktadır:

*Daha bundan gayrı büyüyeceksen,
Düşünüp de hayrın, şerrin bilsene
Ömrün gelmiş kemaline erişmiş,
Yeter gittiğin şu pis işlerden dönsene*⁵²

Şair aşağıdaki “*Nefsini bilmektir gücün gayreti*” dizesinde; tasavvuf literatüründe hadis olarak Hz. Peygamber’e nispet edilen “*nefsini bilen Rabbini bilir*” sözüne⁵³; “*Yirmi dokuz huuruf yedi ayeti*” dizesinde ise ‘yedi ayet’le Fatıha Suresi’ne⁵⁴ telmihte bulunmaktadır.

*Teslim Abdal söyler bu hikayeti
Nefsini bilmektir gücün gayreti
Yirmi dokuz huuruf yedi ayeti
Bilmeye insandan rehber isterler*⁵⁵

3. Teslim Abdal’da Siyasal İlahiyat ve Siyasal Felsefe

Teslim Abdal’ın, çeşitli şiirlerinde yer verdiği aşağıdaki mısra, beyit ve kıtaları aynı zamanda onun belirli bir siyasal ilahiyat⁵⁶ ve siyasal felsefe bakış açısını da yansıtmaktadır. Bu bağlamda şairin şöyle dediği görülmektedir:

*“Teslim Abdal, çün basılmaz
Hakkı batıla batırmaz*

⁵¹ Mahmut Bozçalı, Alevi Bektaşî Nefeslerinde Dini Muhteva, Horasan Horasan Yayınları, İstanbul, 2006, s.133; İsmail Özmen, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 128.

⁵² İsmail Özmen, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 127.

⁵³ ‘Nefsini bilen Rabbini bilir’ sözünün hadis diye uydurulmuş bir söz (“mevzu hadis”) olduğuyla ilgili tartışmalar için bkz: Ali el-Kari, el-Esrarü’l-Merfua, s. 337, no: 506, tahkik: M. Lutfi es-Sabbağ, el-Mektebü’l-İslami, Beyrut, 1406/1986.

⁵⁴ Kur’an-ı Kerim’de Hicr 15/87. ayetteki ‘seb’an mine’l-mesânî: tekrarlanan yedi’ ifadesi ile Zümer 39/23. ayetteki ‘mesânî: tekrarlanan’ ifadesinin ve konuyla ilgili kimi hadis-i şeriflerdeki ‘seb’an mine’l-mesânî: tekrarlanan yedi’ ifadesinin Fatıha Suresi’ne işaret ettiği vurgulanmaktadır. Konuyla ilgili olarak bkz: Abdülhamit Birişik, "es-Seb‘u’l-Mesânî" Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi DİA, C. 36, s. 261-262, TDV Yayınları, İstanbul, 2009.

⁵⁵ İsmail Özmen, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 96.

⁵⁶ ‘Siyasal İlahiyat’ tabiri burada ‘Schmittyen’ anlamda kullanılmaktadır. Carl Schmitt (1888-1985)’e göre, “Bir şeyin siyasi olmadığı hakkında verilen karar, kimin verdiği ve hangi gerekçelere büründüğünden bağımsız olarak, daima siyasi bir karardır. Bu, belirli bir ilahiyatın siyasi olup olmadığı hakkındaki soru için de geçerlidir.” Schmitt ayrıca, “Modern devlet kuramının bütün önemli kavramları, dünyevileştirilmiş ilahiyat kavramlarıdır.” Der. (Bkz; Carl Schmitt, Siyasal İlahiyat Egemenlik Kuramı Üzerine Dört Bölüm (Türkçesi: A. Emre Zeybekoğlu), Dost Yay. Ank. 2020, s. 10, 41). Schmitt’in sözleri çerçevesinde, Teslim Abdal’ın şiirlerinin, siyasal felsefenin yanısıra ‘siyasal ilahiyat’ açısından da değerlendirilebileceği ve şairin ‘şiirleştirilmiş ilahiyat kavramları’na bolca yer vermiş olduğu söylenebilir.

*İt ürür kervan kesilmez
Üre gelmiş, üre gider*⁵⁷

Büyük Türk – İslam filozof ve düşünürlerinden Fârâbî, şahsına ait toplum ve siyaset felsefesini oluşturur ve izah ederken, erdemli şehir, devlet ve toplumların zıddı olan, erdemsiz, dolayısıyla da İslamî itikat ve hassasiyetlerden uzak düşmüş ‘sapkın’ toplumları da zıtlar arasında sayar. ‘Sapkın’ toplumlar, siyaset felsefesi açısından bakıldığında ne yapmışlardır da böyle olmuşlardır diye düşünüldüğünde doğru ile yanlış, hak ile batılı karıştırmak ve değiştirmek sebebiyle, doğruların yanında, uygun olmayan yanlış şeylere inanma nedeniyle ortaya bir sapkınlığın çıktığı görülür.⁵⁸ Teslim Abdal’ın yukarıdaki kıtada yer alan ve kendisi için yine kendisinin söylediği ‘*Hakkı batıla batırmaz*’ deyişi ile tam da böyle bir hassasiyeti sahiplendiği, yani Farabî’nin çerçevelediği anlamda erdemli davranışlardan, devlet ve toplumdan yana durduğu ortaya çıkmaktadır. Hakkı batıla karıştırmamak ve değiştirmemek tavrı, şairin indinde ‘*itler ürüse bile*’ böyledir, zira itler yani tam da hakkın batıla batırılmasını isteyenler zaten böyle gelmiş böyle gitmektedirler.

Yukarıda tasavvuf felsefesi ve felsefi antropoloji faslında işlenen aşağıdaki dörtlüğün belirli bir siyasal ilahiyat ve siyasal felsefe perspektifini de çerçevelediği görülmelidir:

*“Ömer Osman Sıddik kulu naroldu
Ana tabi olanlar da haroldu
Ruz-ı mahşerde yüzü kara oldu
Ehl-i Beyt’e iman eyle gel münkir”*⁵⁹

Teslim Abdal’da hem dinî - ahlakî hem de siyasî açıdan olumsuz bir portre olarak Yezit’e de yer verilir. Yezit, Platon ve Aristoteles’in siyaset felsefelerinde tirana/despota karşılık gelir. Bundan daha da ötede kötülüğün somutlaşmış biçimidir. Zira, tıpkı babası gibi o da Hz. Hüseyin’in ve ehl-i beytin şehit edildiği Kerbela faciasından sorumludur. Bundan sebep Yezit’e lanet okunur.

*“Bu dünyadan o dünyaya giderken
Tu yüzüne lânet şanıma Yezit
Hak evini yıkıp harap edersin
Tu yüzüne, lânet şanıma Yezit”*

“Yıkılsın Yezid’in tahtı

⁵⁷İsmail Özmen, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 94.

⁵⁸Fârâbî, Erdemli Şehir Halkının Görüşleri, Mahmut Kaya, İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri, Klasik Yayınları, İstanbul 2007, s. 149.

⁵⁹İsmail Özmen, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 96.

On iki İmam, Ali Ali”

*“Yezidin üstünden gitmeden güman,
Sene başı geldi dolmadı zaman,
Dünyada müminlik ahirette iman,
Hocam Teslim Abdal dedem sen yetiş.”⁶⁰*

Yezit’ten söz açılan bu yerde, Osmanlı sultanlarının ikisinin isminde Yezit adının geçtiği hatırlanabilir. Şair ve düşünür İsmet Özel, bir konuşmasında konuyla ilgili şöyle demektedir:

“... Muaviye kim? Ebu Yezit. Ve biz bugün Türkçede Beyazıt kelimesinin buradan geldiğini hiç düşünmeden rahat rahat kullanıyoruz. Ebâ Yezit, Bayazıt olmuş. Bayezit diyen var, Beyazıt diyen de var. Özellikle Osmanlılar bu tercihi yaptılar: İki tane padişahın adı Ebu Yezit. Yani Şiilik karşısında onlar Sünnilikte çok teksif edilmiş tutum sergilemek istediler.”⁶¹

Teslim Abdal’ın, bir toplum ve siyasal ilahiyat ve siyasal felsefe duyarlılığıyla kaleme alınmış diğer şiirlerine örnek olarak aşağıdaki mısra, beyit yahut kıtalar verilebilir:

*“Çıplak giydir bir aç doyur,
Hasan Hüseyin aşkına”⁶²*

*“Medet mürvet gelin şunduşlu gezek
Dünya usul almış kuruyu duzak
İnsafı yitirmiş imandan uzak
Zulüm var deccalı asker eyledi”⁶³*

Onun siyasal ilahiyat ve felsefesinde, ağırlıklı olarak düşünülmesi gereken birey ve bireycilik değil, toplum ve toplumsal gerekliliklerdir. Öyle ki bireyci davranıldığında kötülük de hem karşılıksız kalacak hem de yayılacaktır:

*“Olmuşunu söyler isen
Aşk deryasın boylar isen
Bireycilik eyler isen
Kötülüğü neylemeli.”⁶⁴*

⁶⁰İsmail Özmen, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 97, 99, 126.

⁶¹ İsmet Özel, Bir Akşam Gezintisi Değil Bir İstiklâl Yürüyüşü, Tiyo Yayınları, İstanbul, 2018, s. 373.

⁶² Mahmut Bozçalı, Alevi Bektaşî Nefeslerinde Dini Muhteva, Horasan Horasan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 189.

⁶³ İsmail Özmen, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 105.

⁶⁴ Mahmut Bozçalı, Alevi Bektaşî Nefeslerinde Dini Muhteva, Horasan Horasan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 181.

Şair, zamandan, içinde yaşanılan devirde ortaya çıkan nev zuhur ve fakat olumsuz tutum ve davranışlardan da toplum nam ve hesabına kaygı duyar ve Müslümanlığın uğradığı zafiyetlerden şikayet eder:

“Hey gaziler zaman azdı

Şu dünya karışır oldu

Tilki arslana kuyu kazdı

Loğ edip erişir oldu

Ata sözün tutmaz uşak

Deve yerini gözler köşük

Dün külde ağnayan eşek

At ile yarışır oldu

Oğul der atanın hizi

Dinlemeye ulu sözü

Altı aylık olmayan kuzu

Koç ile vuruşur oldu

Palaz üstünde yatmayan

Dudağı yala batmayan

Porsi ardından gitmeyen

Ceylana yerişir oldu

Teslim Abdal zaman azgın

Oğul atasından bezgin

Murdar leşe konan kuzgun

Perdeden danışır oldu”

“Cihan mahluk ile doldu

Müslümanlık helâk oldu

Halkın dilinde ne kaldı,

Habis, yalan sözden gayrı

Cemi cümlesi bu halda

Gezerler kavgayı kolda

Ne alâkan var şu malda

Sekiz arşın bezden gayrı”⁶⁵

⁶⁵İsmail Özmen, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 106, 108.

Teslim Abdal, bir taraftan ilimden nasibi olsun ister diğerk taraftan savaştan, gazilikten geri kalmayacağını da ifade eder:

*“Teslim Abdal Hızır ilmine karış
Hızır ile tamam oluyor her iş
Elinden gelirse taban vur döğüş
Hasım kolayına kale mi verir?”⁶⁶*

Şaire göre, hayat tarzını, ‘dünyaya ve zamana çok güvenmemek’ zihniyeti üzerine temellendirmek gerekir. Mala mülke tamahkâr olmamak, dünyanın hem geçici olduğunu hem de bünyesinde olumsuz idari, beşerî, siyasi hususiyetler taşıdığını bilerek yaşamak; bu zihniyet ve tutum, gerek şahsî nefis terbiyesi, irfan ve tasavvuf yolu için açısından, gerekse de toplumsal ve siyasî nizam açısından gerekli ve önemlidir.

Nitekim bu dünyaya güvenmeme, Teslim Abdal’dan önce Pir Sultan Abdal’da ve ondan da daha önce Yunus Emre’de de bir tema olarak göze çarpmaktadır:

Yunus Emre;

*“Sen dünyaya benim dirdün
Sana da kalmış ola mı?
Sen dünyayı dost sanurdun
Yüzüne gülmiş ola mı?”*

Pir Sultan Abdal;

*“Yürü bre yalan dünya,
Yalan dünya değil misin
Hasan ile Hüseyin’i
Alan dünya değil misin?*

*Bak şu kışa bak şu güze
Ciğer kebab oldu köze
Muhammed’i bir top beze
Saran dünya değil misin?”*

Teslim Abdal;

*“Memleket bulandı dünya karardı
Şu mülke bir sahip gönder ya ali
Veledler doldu söz sahibi oldu
Şu mülke bir sahip gönder ya Ali*

---

⁶⁶İsmail Özmen, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 107.

*Halife hulufe oldu kurada
Mü'minler Müslimler kaldı arada
Seyitlerden biri yoktur burada
Şu mülke bir sahip gönder ya Ali*

*Çiftçi çoban kalmadı post sahibi oldu
Hak sözü kalmadı nahak çok oldu
Çoluk çocuk kalmadı söz sahibi oldu
Şu mülke bir sahip gönder ya Ali*

*Batına hükmeden hakkı bastılar
Tarik tercemanın yolun kestiler
Şeytan iğvasıyla devre düşdüler
Şu mülke bir sahip gönder ya Ali*

*Teslim Abdal eder zayıf halımız
Karıştı seçilmez oldu yolumuz
Zay' oldu gitti din inancımız
Şu mülke bir sahip gönder ya Ali"⁶⁷*

Teslim Abdal, zamandan da belirgin şekilde şikayet eder. Kendi zamanında 'kin gütme', 'değerli olanla değersiz olanı birbirine karıştırma', 'birbirini incitme', 'sapkın inançları benimseme', 'Lut Peygamberin kavmi gibi sapkın cinsel davranışlar sergileme', 'hovardalık', 'zamparalık', 'paraya olan tamahkârlık', rüşvet', 'sofuluğu istismar', 'hacı olmaklığı istismar' gibi bir takım toplumsal yozlaşmalar baş göstermiş bunlar da ortaya bozuk ve saygı duyma imkânı kalmayan bir dönem, bir zaman çıkartmıştır:

*"Birbirin incidir tutarlar kini
Kini olanın olmaz dini imanı
Cevahire denk ederler samanı
Böyle bir saygısız zamana kaldık*

*Kimi Lut kavmi kimi esavi
Şekli insan fakat kendi hayvani
Huvarada zampara seçti parayı
Böyle bir edepsiz zamana kaldık"*

"Ey gaziler bu dünyanın

---

⁶⁷ Mahmut Bozçalı, Alevi Bektaşî Nefeslerinde Dini Muhteva, Horasan Horasan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 258 – 259; İsmail Özmen, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 117.

*Ne tadı lezzeti kaldı
Alemler rüşvete taptı
Ne sofı ne hacı kaldı”⁶⁸*

*“Gayetten Ali ’yi seveyim dersin
İtikadın bütün değil neyleyeyim
Şahın yollarını gözleyim dersin
Bir itikada bağlanmıyor neyleyim*

*Terceman alınıp lokma yenmiyor
Günahlar silinip derman olmuyor
Anın için nefes yerin bulmuyor
Söz çok amma söylenmiyor neyleyim*

*Hak edip lokmayı yiyemiyorlar
Günahlıya günahlı diyemiyorlar
Yuyucular meyit yuyamıyorlar
Söylense de dinlemiyor neyleyim*

*Şap ile şekeri seçemiyorlar
Hak deyip de halktan geçemiyorlar
Gayret edip müşkül seçemiyorlar
Şimdi haber anlamıyor neyleyim*

*Teslim Abdal eydür özün yoklamaz
Kulum der de beresini beklemez
Ben talibim der de nefis haklamaz
İşin haktan sağlanmıyor neyleyim”⁶⁹*

Teslim Abdal, “Bire beş değil cümle aleme/ Yaradanım hayır versin sabahtan/İnayet İhsan hepsine açıktır/İsteyenin muradın ver sabahtan” diyerek, cümle alemin, ayırmaksızın, iyiliğini diler. Burada Mevlana’nın kendisi için kullandığı pergel metaforu da hatırlanabilir. Mevlana şöyle demektedir:“Pergel gibiyim; bir ayağımla şeriat üstünde sağlamca durduğum halde öbür ayağımla yetmiş iki milleti dolaşıyorum.”⁷⁰ Bu sözüyle, bir Müslüman olarak

⁶⁸İsmail Özmen, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 118.

⁶⁹ Mahmut Bozçalı, Alevi Bektaşî Nefeslerinde Dini Muhteva, Horasan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 217 – 218.

⁷⁰ Sezai Küçük, Mevlana, (Ed.) Ömer Bozkurt, Türk İslâm Düşüncesi, Divan Kitap, İstanbul, 2018, s. 284; İsmail Özmen, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998, s. 119; İbrahim Aslanoğlu, Teslim Abdal, Ekin Yayınları, İstanbul, 2007, s. 15; Ayrıca bu son kaynakta, ilgili mısraların, Baskil’li Teslim Abdal’a değil de Çorumlu Teslim Abdal’a ait olarak zikredildiği belirtilmelidir.

bütün insanlığı kucaklayabileceğini gösteren Mevlana gibi, Teslim Abdal da, kendisi için istediğini “Cümle alem” için isteyebilmektedir.

Sonuç

Türk halk edebiyatının Teslim Abdal gibi şairleri veya âşıkları, aldıkları uzun süreli formel eğitim ya da yüksek öğretim sayesinde değil; sezgileriyle, anlayışlarıyla, idrakleriyle, hasılı irfanlarıyla tarihte kalıcı bir ad bırakmış, ortaya kayda değer ve asırlarca yaşayan bir yerli, millî, tasavvufî zenginlik koymuşlardır. Bu asırlarca yaşamada, halk edebiyatı kapsamındaki şiirlerin, klasik divan edebiyatı kapsamındaki şiirlerin hilafına, ekseriyetle yüzyıllara meydan okuyabilecek denli yalın, anlaşılır, ağırlıktan uzak bir tarzla dile getirilmelerinin payı büyü olmuştur. Diğer bir ifadeyle ve çalışma kapsamında incelenen şiir örneklerinden de çıkarsanabileceği üzere burada söz konusu olan halkın anlayacağı sade bir dil, tortusuz bir üslup ve tabii bir söyleyiştir. Hususen tasavvuf mensuplarının, tasavvuf mensupları içinde de bilhassa Alevî – Bektaşî tekke ve ocaklarının, bu ocaklarda saz eşliğinde de çalınıp söylenen şiirler vasıtasıyla, geniş halk kitlelerine ait inançları, İslam anlayışlarını, Resul Aleyhisselam’ın hadislerini, metafizik duyarlılıkları, düşünceleri, ideal yahut ülkeleri, aynı veya benzer dünya ve ahiret görüşlerini ve edebî zevkleri yay(gınlaştı)rdıkları tekraren söylenmelidir.

Bu çalışmanın amacı, adından da çıkarılabileceği üzere, Teslim Abdal’ın şiirlerini dinî referanslar, siyasal ilahiyat ve siyasal felsefe açısından irdelemek olmuştur. Has şiirler, tıpkı felsefe, beşerî bilimler ve doğa bilimleri gibi *sui generis* bir bilgi yapısı olmakla birlikte, bünyelerinde doğaları itibarıyla taşıdıkları estetik değerle, tarihten güncelliğe ister istemez daha farklı bir konumda konumlanmaktadırlar. Güncellik denildiğinde, içinde yaşanan zamanlarda yahut günlerde küresel kapitalist düzende mukaddes din buyrukları ve ahlakî maksimler dahil, pazarlanmayan bir meta, bir mal olarak alınıp satılmayan satışa gelmeyen, getirilmeyen, tüketim malzemesi kılınamayan ya da araçsallaştırılmayan herhangi bir entitenin kalmadığı müşahede edilmektedir. Burada şiirler, ilahiler, nefesler, türküler de bir istisna teşkil etmemektedir. Ülkeleri pazarlamanın doğallaştığı, devletlerin, şirketler gibi yönetilmek istendiği ve yönetildiği bir konjonktürde değil; yapıda, Türk tipi yaşam tarzının, dünya görüşünün, varlık felsefesinin, millî ve tarihî müktesebatın, töre/ahlâk anlayışının... dile geldiği şiir ve türküler de, kendilerinde taşıdıkları yüksek estetik değerinin ötesinde, yer yer aynı pazarlamacı mantığın, kapitalist çıkarıcılığın bir metası kılınılar ve taşıdıkları dinî, ahlakî, tasavvufî... muhtevaya hiç uygun olmayan ortamlarda çalınıp söylenmeler bile, ayrıca ve yine de Türk milletinin öz-bilincine dair bir şuur ve farkındalık oluşturma işlevini

sürdürmektedirler. Bu gerçekliğe genel manada Türk tasavvuf ve irfanı, onun içinde de Alevî – Bektaşî geleneği, özel manada ise Teslim Abdal ve şiiirleri de dahildir.

Millî Türk varlığının en önemli bileşenlerinden biri şairlerin/ozanların şiiirleridir. Bu şiiirler, en azından bir kısmı itibarıyla, üzerlerinden asırlar geçmiş olsa bile gerek kendi tabii formlarında gerekse de ilahî, nefes ve türkü formlarında el’an dilden dile aktarılıp söylenmektedirler. Bu durum şu demektir: Has şairlerin seçkin şiiirleri bir yönüyle tarihî bir miras iken, bir yönüyle de Türk halk irfanının ve edebiyatının yaşayan – canlı kültürel entiteleridir. Halk edebiyatı, Türk tarihinin sadece bir parçası değildir, o aynı zamanda, tarihe yönelik duyarlılığı, yani, Türk tarih şuurunu besleyen en önemli kaynaklar arasındadır. Tarih şuurunu ise yerli – millî toplum hayatını mümkün kılan ve sürdüren en önemli yapı taşlarından biridir. Hem ferdî veya şahsî hem anonim yahut kolektif karakter taşıyan eserler Türk halk edebiyatına dahildir. Diğer yandan Yunus Emre’den Karacaoğlan’a, Pir Sultan Abdal’dan Teslim Abdal’a, Aşık Veysel’den Neşet Ertaş’a... Ferdî eserlerin de o ferdin şahsî malı olmaktan çok toplumun mahsulü sayılmaları gerektiği söylenebilir. Zira ferdî eserler de sonuçta kolektif toplumsal zevk ve düşüncelere tercüman olmakta ve hayatlarını ancak mensubu buldukları kolektivitenin; camianın; milletin varlığı sayesinde koruyabilmektedirler. Teslim Abdal’ın şiiirlerinin de bu minvalde değerlendirilmesi halinde, onlar, görülüyor ki, kolektif olarak Türk toplumunun ortak değerleri arasında yer almakta ve sanat düzeyinden ödün vermeksizin kendi bağlamında gerek Türk tarih şuurunu beslemeye gerekse de müşterek zevkler, ideal yahut ülküler, inançlar, müşterek dünya ve varlık yaklaşımları hasebiyle toplum ve siyasal birlik sathında da bir bütünlük sağlamaya devam etmektedirler.

Teslim Abdal’la söz konusu edilen anlayış, düşünce, duygu, ülkü ve zevklerin; bir insan, hayat, dünya ve evren felsefesi anlamına geldiği bunun ise hem muayyen bir tasavvuf felsefesi ve insan anlayışı yahut felsefî antropoloji hem de yine muayyen bir siyasal ilahiyat ve siyasal felsefe demek olduğu yukarılarda gösterilmeye çalışılmıştır. Bunun daha ötesinde, Teslim Abdal gibi, şahsiyetleri ve eserleri tarihe kazınmış belli başlı isimler üzerinden akıp gelen edebî müktesebatın, aynı zamanda Türk – İslam irfanını, tasavvufunu, felsefesini, düşüncesini, dolayısıyla da Türkiye’nin bütün bir sosyal, kültürel, siyasal varlık ve zenginliğini sürdürmenin en önemli dayanak noktalarından biri olduğu tekraren ve son sözler olarak söylenmelidir.

Kaynakça

Ahmed b. Hanbel, el-Müsned, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Ali El-Kari, el-Esrarü'l-Merfua, tahkik: M. Lutfi es-Sabbağ, el-Mektebü'l-İslami, Beyrut, 1406/1986.

Aslanoğlu, İbrahim, Teslim Abdal, Ekin Yayınları, İstanbul, 2007.

Birişik, Abdülhamit, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi DİA, C. 36, s. 261-262, TDV Yayınları, İstanbul, 2009.

Bozçalı, Mahmut, Alevi Bektaşî Nefeslerinde Dini Muhteva, Horasan Yayınları, İstanbul, 2006.

Bolay, Süleyman Hayri, Felsefi Doktrinler Sözlüğü, Akçağ Yayınları, Ankara 1987.

Buhari, es-Sahih, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Coşan, M. Esad, Başmakaleler 1, Server İletişim, İstanbul, 2007.

Devellioğlu, Ferit, Osmanlıca – Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Aydın Kitabevi, Ankara, 2002.

Ebu Davud, es-Sünen, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Fârâbî, Erdemli Şehir Halkının Görüşleri, Mahmut Kaya, İslam Filozoflarından Felsefe Metinleri, Klasik Yayınları, İstanbul, 2007.

Hacı Bektâş-ı Velî, Makâlât-ı Hacı Bektâş-ı Velî, (Haz: Prof. Dr. Mahmud Es'ad Coşan), Server İletişim, İstanbul, 2019.

el-Hakim, el-Müstedrek, Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1411/1990.

Heidegger, Martin, Varlık ve Düşünme, Çeviren ve yayına haz. Ahmet Aydoğan, Say Yayınları, İstanbul, 2008.

Kara, Mustafa, “Tasavvuf Kitâbiyatında Makamların Sayılarla Tasnifi ve Usûlü Aşere Geleneği”, Fikir ve Sanatta Hareket, S. 173-174, İstanbul 1980, ss. 10-14.

Kara, Mustafa, Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, Dergah Yayınları, İstanbul, 1990.

Karakoç, Sezai, Yunus Emre, Diriliş Yayınları, İstanbul, 1989.

Kaşgârlı Mahmut, Divan-ı Lûgat-İt Türk, Toker Yayınları, İstanbul, 1986.

Küçük, Sezai, Mevlana, (Ed.) Ömer Bozkurt, Türk İslâm Düşüncesi, Divan Kitap, İstanbul, 2018.

Nevevi, el-Ezkar, ter. Mehmet Yaşar Kandemir, Tahlil Yayınları, İstanbul, 2020.

Özel, İsmet, Bir Akşam Gezintisi Değil Bir İstiklâl Yürüyüşü, Tiyo Yayınları, İstanbul, 2018.

<http://baskil2020.firat.edu.tr/dosya/baskil.pdf> (erişim: 09.03.2020).

Özmen, İsmail, Alevi - Bektaşî Şiirleri Antolojisi Cilt III (17. – 18. Yüzyıl), Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1998.

Schmitt, Carl, Siyasi İlahiyat, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2020.

Tirmizi, es-Sünen, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1992.

Topçu, Nurettin, İslâm Ve İnsan Mevlâna ve Tasavvuf, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1998.

Uludağ, Süleyman, “Makam”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi DİA, C. 27, ss. 409-410, TDV Yayınları, İstanbul, 2003.

Yunus Emre, Şiir ve Divanı, Mutlu Yayınları, İstanbul, ts.

Yavuz, Yusuf Şevki, “Bezm-i Elest”, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi DİA, C. 6, s. 108, TDV Yayınları, İstanbul, 1996.